

IMPACTUL UNIUNII VAMALE RUSIA-BELARUS-KAZAHSTAN ASUPRA DINAMICILOR POLITICE, SOCIALE, ȘI ECONOMICE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Autor:

Dumitru Mînzărari

I. Introducere

Alegerea între opțiunea integrării Republicii Moldova (RM) în Uniunea Europeană și opțiunea alternativă de consolidare mai strânsă a relațiilor cu Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan (UV) a devenit una din cele mai distincte linii de separare pe arena politică moldovenească. Situația a fost exacerbată în urma referendumului ilegal din Găgăuzia în februarie 2014, când majoritatea populației se crede că a votat contra Uniunii Europene (UE) și pentru UV. Importanța acestui conflict de preferințe politice la nivel național s-a evidențiat în campania pentru alegerile parlamentare din 30 noiembrie.

Cu toate că această dihotomie¹ logică este pe larg politizată, nu trebuie să ne lăsăm duși în eroare și să scăpăm cu vederea că la baza preferințelor pentru o opțiune sau alta stau în primul rând așteptările cetățenilor privind gradul de prosperitate pe care aceste direcții de politică externă le promet. Astfel, în esență, cetățeanul preferă UE sau UV în dependență de credința sa privind care una din organizații îi va crea condiții economice mai bune. Mecanismul generării prosperității de către opțiunea de integrare europeană a fost pe larg discutat atât în literatura academică cât și în sursele populare de informație. Este mai puțin clar cum integrarea în Uniunea Vamală ar putea spori prosperitatea cetățeanului din RM, și care este dinamica acestei sporiri - cum se va modifica ea în perioada imediată integrării dar și pe termen lung? Prin prosperitatea cetățeanului se are în vedere atât situația economică cât și cea politică în Moldova, căci de ele depinde în mare măsură bunăstarea populației.

Tehnic, pentru a răspunde la întrebarea propusă de acest studiu ar trebui să investigăm măsura și modalitatea în care nivelul interacțiunii și integrării comercial-economice între Rusia și Moldova ar putea afecta situația politică și economică în țara noastră. Pentru a atinge acest scop, urmează de examinat mecanismele sociale generate de participarea RM la Uniunea Vamală, și în ce mod creșterea sau reducerea intensității acestei participări va modifica funcțiile acestor mecanisme. De exemplu, creșterea comerțului între Moldova și țările UV ar semnifica în special intensificarea legăturilor economico-

comerciale cu Federația Rusă. Rezultatul acestei activități ar putea fi o interacțiune mai activă și mai puternică între antreprenorii moldoveni și cei din Rusia. La rândul său, această interacțiune ar putea genera un șir de repercusiuni economice (care s-ar manifesta în preferințele consumatorilor și producătorilor pentru articolele și piața din Rusia) dar și politice (ei ar putea depune presiuni suplimentare asupra guvernării pentru a-și asigura aceste preferințe). Fapt care în final, ar avea, potențial repercusiuni pentru acțiunile diplomatice ale Republicii Moldova.

Sunt mai multe direcții de cauzalitate care să conecteze variabila volumului de comerț și integrare economică cu variabila nivelului relațiilor diplomatice. De exemplu, este de așteptat ca în urma creșterii interacțiunilor economice să apară schimbări în ce privește relațiile elitelor economice și politice ale statelor implicate - acestea urmează să se consolideze, iar interesele elitelor se vor deplasa spre un punct de convergență. Într-un stat democratic, factorul dat ar fi mai puțin semnificativ pentru relațiile diplomatice, din motivul că ar exista un șir de pârgșii instituționale care ar restrânge elitele de la promovarea intereselor personale. Într-un stat în tranziție, bazându-se pe instituții slabe, un nivel de transparență social-politică redus și un nivel ridicat de corupție politică, elitele ar fi mult mai libere să-și avanseze interesele personale în relațiile economico-comerciale cu un alt stat, chiar în detrimentul intereselor majorității populației.

Un factor care ar putea întări tendințele descrise anterior s-ar manifesta prin abilitatea mass-mediei rusești de a-și consolida prezența în Moldova, datorită relațiilor mai strânse între elite. Una din consecințele unei astfel de dezvoltări ar fi o capacitate mai ridicată a Rusiei de a influența opinia publică în Moldova, având în vedere că presa în Federația Rusă este controlată de stat. Printre multiplele instrumente de influențare a opiniei publice ar putea fi nu doar încercările directe de convingere, dar și cele mai voalate, așa cum sunt exploatarea marketingului economic pentru scopuri politice.

Acestea ar fi doar câteva exemple de mecanisme sociale generate de schimbarea nivelului de interacțiune comercial-economică între Moldova și Rusia, pe care cadrul UV l-ar putea provoca. Realitatea fenomenelor de mai sus este sugerată de multiplele studii care examinează efectele comerțului internațional și a interacțiunilor politice cauzate asupra participanților la aceste procese

¹ Politicienii și liderii de opinie din Rusia au accentuat de nenumărate ori că Moldova trebuie să aleagă între UE sau UV și că opțiunile sunt mutual exclusive. Pentru detalii se vede RIA Novosti, "Rossiya predupredila Moldaviyu o riskah integratzii s ES," 16 iunie 2014, <http://ria.ru/economy/20140616/1012148037.html>, accesat la 28 octombrie 2014

(Gelman și Lankina 2008, Gleditsch și Ward 2006, Wilson 2005, Katzenstein 1997, Hirschman 1980).

Astfel, întrebarea propusă este aparent foarte importantă și oportună pentru Republica Moldova, pentru că ar putea oferi căi de descoperire a soluțiilor optime în condițiile tensiunilor cu Federația Rusă. De exemplu, înțelegând mai bine preferințele și scopurile Rusiei în spatele politicii de promovare a UV (care pot fi estimate din construcția instituțională a organizației) Moldova și-ar putea consolida semnificativ pozițiile sale în negocierile cu Moscova, datorită faptului că ar fi capabilă să ofere alternative substituibile. La fel, considerând că există foarte puține studii politic neangajate, care ar contrasta beneficiile și costurile de pe urma celor două alegeri strategice, acest studiu ar putea în paralel să ofere o contribuție modestă la clarificarea unor elemente ale acestei dezbateri aprinse. Adicional, studiul ar putea genera idei pentru producerea unor campanii de informare a populației mai clare și mai eficiente. De exemplu, negând absolut utilitatea UV nu este credibilă, pentru că există un număr considerabil de cetățeni care generează beneficii din apropierea cu Rusia. Astfel explicații mai nuanțate despre repercusiunile UV ar fi instrumente de convingere mult mai eficiente.

Analiza propusă tinde să ofere o perspectivă selectă despre efectele economice, sociale, și politice pe diferite durate de timp, pe care le poate avea o posibilă apropiere a RM de Uniunea Vamală. În afară de cadrul analitic și metodologic divers și interdisciplinar propus, studiul urmează să mai genereze o utilitate aplicativă. El va permite o examinare mai logică și exactă între opțiunile de integrare europeană și eurasiatică, permițând elaborarea unor campanii de informare mai eficiente pentru populație. Acest lucru va fi posibil prin scoaterea în evidență a mecanismului efectelor care le-ar putea avea apropierea de UV pentru Moldova. Iar scoaterea în evidență a acestui mecanism nu va avea loc printr-o examinare istorică-descriptivă, care este o abordare slabă pentru identificarea cauzalității, ci apelând la studii specializate. Cercetarea va combina literatura pe regionalism, efectul comerțului extern asupra cooperării internaționale, asupra diverșilor actori interni, și gradul de independență externă a statului implicat în comerț.

II. Problema de cercetare și abordarea

Studiul propus urmează să examineze următoarea întrebare conceptuală: în ce mod o potențială

integrare a RM în Uniunea Vamală ar influența nivelul prosperității cetățeanului din RM? Întrebarea este formulată în această formă din motivul că oricare politică implementată de guvernanți ar trebui să urmeze interesele agregate ale cetățenilor. Concomitent, evaluăm o politică publică (internă sau externă) după calitatea sa de a îmbunătăți viața cetățeanului. Evident, având diverse categorii de cetățeni, efectul acestei integrări ar fi diferit pentru fiecare categorie susceptibilă la procesul de apropiere de UV. De asemenea, cercetarea va face diferențierea între categorii, în măsura în care o astfel de diferențiere este necesară din punct de vedere analitic.

În limitele spațiului redus al cercetării, se examinează un șir de cadre teoretice și empirice, care au fost omise până acum în majoritatea studiilor elaborate în Republica Moldova pe tema integrării economice regionale. Abordarea acestor studii se face în mod referențial, atât datorită faptului că nu este o lucrare academică, dar și din motivul restricțiilor impuse de scopul lucrării. Cercetările din referințe ne indică variate efecte ale nivelului de comerț între state - că ar putea contribui la reducerea numărului de războaie (Brooks, 1999), că comerțul ar putea avea o corelație cu nivelul de interese comune între state (Morrow et al, 1998), și chiar cu posibilitatea de formare a relațiilor mai formale de tipul alianțelor militare (Gowa și Mansfield, 1993). Comerțul extern la fel ridică nivelul de interdependență și drept rezultat limitează spațiul de opțiuni politice a unei țări, făcând-o mai dependentă de alți actori și condiții (Nye, 1976).

Există un șir întreg de alte variabile importante care afectează dinamica interacțiunilor între variabila de comerț extern și consecințele politice interne. Acestea includ tipul de regim politic (democrație sau autocrație), mărimea teritoriului (Ivanenko, 2007), și chiar conținutul balanței de comerț. Pentru a oferi un răspuns mai corect la întrebarea examinată de studiu ar trebui să luăm în considerație influența acestor variabile în contextul unei participări ipotetice a RM la Uniunea Vamală.

În interesul acestui studiu urmează să utilizez un șir de instrumente analitice. În primul rând voi apela la literatura pe regionalism și efectele acestuia asupra statelor afectate (Katzenstein, 1996). La fel voi considera efectele comerțului asupra nivelului de cooperare interstatală, modul cum acesta afectează actorii interni, considerând atât particularitățile regimului politic în Moldova dar și dezvoltarea social-politică.

Metodologic voi examina evidența și teoriile existente prin pizma metodei de analiză politică comparativă (George și Bennett, 2004). Adițional mă voi referi la volumul considerabil de cercetare care aplică teoria alegerii raționale în interacțiunile politice. Această abordare îmi va permite să explorez teoria deciziilor și să fiu mai minuțios în examinarea intereselor și interacțiunilor strategice ale actorilor analizați. La fel, îmi va permite să introduc teoria selectoratului², care prezintă cadrul logic necesar pentru a înțelege mai bine cum comerțul influențează interesele interne într-un stat în dependență de tipul regimului politic (Bueno de Mesquita et al, 2005).

În afară de cele indicate, cercetările științifice pe instituțiile internaționale (March și Olson, 1998) și difuziunea normelor (Acharya, 2004) pe plan internațional la fel îmi va permite să înțeleg și să încadrez efectele Uniunii Vamale, în calitate de instituție regională, asupra Republicii Moldova. Relevante în contextul acestei literaturi sunt și studiile pe efectul homofiliei culturale, care examinează tendința grupurilor de indivizi cu trăsături culturale comune să demonstreze probabilitate mai ridicată de apropiere socială (Centola et al, 2007).

Dezbaterile privind UE și UV deseori sunt emotiv încărcate și foarte politizate cu elemente de scepticism și chiar batjocură la caracterul și capacitatea instituțiilor democratice de a restrânge colectarea rentelor de către elitele politice. În scopul evitării discuției normative, vom trece în spațiul logicii pozitivistă³, oferind în continuare clarificări logice privind diferența sistemelor politice.

III. Efectele sistemului politic

Natura sistemului politic are un impact profund asupra deciziilor politice. Cunoscându-i mecanismele de influență este mai ușor de a estima efectele unor decizii, chiar înainte ca acestea să fie luate. De exemplu, cunoscând esența sistemelor politice ale Moldovei și Rusiei am putea estima multe din efectele extinderii UV pe teritoriul Republicii Moldova. Este util astfel să oferim claritate logicii în spatele unor astfel de estimări. În acest scop vom apela la teoria selectoratului, care este o analiză

formală a intereselor și acțiunilor strategice a conducerii politice într-un stat, în dependență de numărul suporterilor de care este nevoie pentru a se menține la putere.

Inițial este necesar de a introduce careva termeni și concepte. Vom numi selectorat (S) acea parte a populației unui stat, care are dreptul să-și exprime opinia în selecția conducerii politice. În epoca modernă, când principiile alegerilor politice democratice sunt destul de formalizate și răspândite în majoritatea țărilor din lume, aceasta include de regulă toată populația matură cu dreptul de vot. Pentru ași asigura controlul asupra oficiului de guvernare într-un stat, o forță politică are nevoie însă doar de suportul unui segment din selectorat, care în literatură este cunoscut drept coaliție de victorie. Drept exemplu, în statele democratice coaliția de victorie poate atinge și 50% +1 din populația care are dreptul la vot, cu toate că de regulă este peste 25%. Faptul dat se explică că în multe state pentru a recunoaște un scrutin drept legal e nevoie de o participare de 50% din selectorat la vot, și câștigătorul trebuie să-și asigure o majoritate de suport. Cadrul teoretic de referință nu cere neapărat existența alegerilor ci asumă că indiferent de forma instituirii la putere a unei conduceri, aceasta este într-un fel sau altul aleasă.

În statele autoritare numărul celor din coaliția de victorie, în proporție față de selectorat, este mult mai mic. De exemplu, în Uniunea Sovietică formal aveau influență asupra alegerii conducerii doar puțini indivizi aleși din eșalonul superior al partidului comunist. Istoric, în monarhii acest privilegiu îl aveau doar un cerc restrâns al subiecților, care includea aristocrația. În statele autoritare rolul coaliției de victorie îl joacă un cerc restrâns de indivizi, care au control asupra resurselor economice și administrative, incluzând organele de forță. Adică vorbim de numere semnificativ mai mici ca 25% din populația cu drept de vot din țară - deseori acesta este sub 10%.

Care este efectul fenomenului când o conducere politică poate sta la putere doar asigurând suportul unui număr mic al cetățenilor cu drept de vot? Oricare stat, chiar și cel mai bogat, posedă o cantitate finită de resurse sau bunuri să fie colectate. Conducerea politică administrează resursele naționale în modul cum consideră de cuviință, dar de fapt depune efort să o facă în modul optimal care să îi asigure continuitatea guvernării. Când coaliția de victorie este mare (25-50%), resursele finite sunt distribuite

2 Acest cadru teoretic se prezintă în detaliu în secțiunea pe sistemul politic, iar în secțiunea dată termenul apare doar în scopul introducerii cadrului metodologic al lucrării.

3 Se are în vedere contrastul între logica normativă (aspirații, ce e etic dorit, etc.) și cea pozitivistă (observații empirice, ce este în realitate).

între această populație și reprezintă o valoare mai mică. Distribuirea acestor resurse pot avea diferite forme, incluzând indemnizații sociale, pensii, salarii, dar și acces (preferențial sau meritocratic) la contracte finanțate de guvern, facilități economice, etc. Cu cât mai mare proporția coaliției de victorie ca parte din sectorat, cu atât mai multe bunuri publice o guvernare trebuie să asigure. Acest fapt creează stimulente pentru membrii coaliției de victorie a unei forțe politice să migreze de la o forță politică la alta, pentru că costul migrației date este diferența în volumul bunurilor publice oferite lor.

În cazul unei coaliții de victorie mici (i.e. <10% din S), volumul bunurilor publice oferite de guvernare descrește semnificativ. În schimb resursele statului sunt transferate către membrii acestei coaliții în formă de bunuri private, care sunt exclusive și au o valoare considerabil mai mare. Acest fapt creează stimuli pentru membrii coaliției de victorie a forței la guvernare să fie loiali, căci vor pierde bunurile private ce le sunt furnizate în cazul în care o altă forță vine la putere. Astfel, un sistem autoritar, adică unul în care numărul coaliției de victorie este mic, favorizează un cerc restrâns al sectoratului, și discriminează contra majorității populației. La fel, acesta restrânge capacitatea sistemului politic de a se diversifica prin alegeri libere și corecte, căci se creează atât interesul cât și oportunitățile de a manipula scrutinul electoral.

Sistemul politic în Republica Moldova are trăsături atât al celui democratic cu alegeri regulate și în principiu libere, cât și a celui autocrat cu distribuiri masive a bunurilor private pentru coalițiile de victorie a partidelor la guvernământ. Aderarea Moldovei la UV ar accelera tranziția între aceste două sisteme politice, în direcția acumulării trăsăturilor autoritare, ce după cum am explicat mai sus, urmează să favorizeze un cerc restrâns și să penalizeze majoritatea populației. Adică, inclusiv îi va afecta venitul și prosperitatea, prin reducerea valorii bunurilor publice ce sunt distribuite de guvernare.

În continuare studiul examinează dinamica potențialei interacțiuni comercial-economice a Republicii Moldova în cadrul UV, și modul cum o astfel de interacțiune urmează să genereze repercusiuni asupra contextului social, politic, și economic. Inițial urmează să determin ce este exact în o interacțiune cu UV în contextul comercial-economic, care sunt probabilele ramificații ale acesteia, și care din ramificațiile scoase în evidență sunt mai probabile în dependență de natura

sistemului politic în Moldova și Rusia.

IV. Esența social-economică a UV

Ce este de fapt Uniunea Vamală? Tehnic, cercetarea va asuma că UV este un acord de comerț preferențial între părțile participante, similar cu multe alte cadre de cooperare regională sau internațională, ce se conformă studiilor de specialitate (Mansfield și Milner, 1999). Adică, sub acest aspect UV are multe similarități cu acordurile de interacțiune comercială și economică preferențiale (AIP) pe care Moldova (ca și alte țări) le are cu diferiți actori ai sistemului internațional, inclusiv Uniunea Europeană. Evident, există variații instituționale între diferite tipuri de AIP, însă pentru scopul acestui studiu comasarea lor conceptuală într-un grup este argumentată și nu îi afectează analitic concluziile.

În continuare considerăm la fel contextul în care o potențială aderare a Moldovei la UV ar putea avea loc, pentru că acesta urmează să condiționeze cadrul de cooperare. Cunoaștem, că relațiile de comerț și interacțiune economică selecte, ce de fapt reprezintă un AIP, contribuie la consolidarea sentimentului de încredere între participanții la interacțiune (Rohner et al., 2013). În același timp Moldova se află deja geografic într-o regiune în limitele căreia persistă o influență socială și politică rusească puternică, care creează condiții favorabile pentru consolidarea în continuare a sentimentului de încredere. Nu în zadar examinarea opiniei publice a indicat o popularitate ridicată a liderului rus, Vladimir Putin, printre o mare parte a cetățenilor Republicii Moldova⁴. La fel, alegerile parlamentare recente din noiembrie 2014 continuă să indice suport considerabil printre populația Moldovei pentru consolidarea cooperării externe cu Federația Rusă⁵. Aceste momente empirice servesc drept un indicator important, care ne permite să apelăm la cadrul analitic oferit de studiile fenomenului de regionalism, pentru a înțelege mai bine cum să încorporăm evidența empirică dată în analiza noastră.

4 Barometrul de opinie publică, IPP, aprilie 2013, http://www.ipp.md/public/files/Barometru/BOP_aprilie_2013_Final.pdf, accesat la 5 ianuarie 2015

5 Alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014 indică, că partidele autoidentificate ca pro-europene au primit cumulativ 45.63% din voturi, iar cele pro-ruse - 37.99% voturi ale participanților la scrutin (55.8% din cetățenii cu drept de vot). Considerând că Partidul Democrat din Moldova prin susținerea neutralității atrage o parte a electoratului pro-rus moderat, incluzând în analiză lipsa a unui număr suficient de secții de vot în Rusia în timpul scrutinului din noiembrie, dar și scoaterea în mod dubios din cursa electorală a candidatului Renato Usatii - acestea ar fi suficient pentru a susporta afirmația din text.

O regiune poate fi privită drept o construcție socială, care poate fi contestată politic și deci susceptibilă schimbărilor și chiar reversiunii preferințelor sociale. Existența unui anumit grad de încredere în Rusia printre cetățenii Moldovei oferă un avantaj pentru consolidarea unui regionalism. Dacă nu ar exista percepția unui risc de pe urma potențialei integrări, dar și a probabilității ridicate a integrării, am fi observat mai puține critici la adresa UV printre analiști⁶. În studiu voi scoate în evidență printre altele și capacitatea UV de a exploata instrumentul comercial-economic pentru a consolida în Moldova sentimentele pro-ruse și a aduce țara noastră și mai aproape de Moscova pe plan social și politic. O mare relevanță pentru ideea dată o are așa-numitul model de “atrakție”, utilizat de economiști, și care evidențiază o dependență directă a volumului de comerț (export și import) de ponderea economică a unei țări (PIB) și invers proporțională față de distanța între participanții la activitatea comercială (obstacole geografice și politice). O ilustrare relevantă și accesibilă a acestui principiu poate fi găsită în Ivanenko (2007). Aceasta este și o argumentare convingătoare cum creșterea interacțiunii comercial-economică duce la convergența instituțională a partenerilor în diferite domenii.

Consecințele UV însă nu se limitează doar la acest aspect. Datorită faptului că realizează funcțiile unui acord comercial-economic preferențial, UV la fel inhibă sau face mai puțin atractive alte opțiuni comercial-economice, cum ar fi de exemplu cele oferite de UE. Din motivul că UV oferă accesul la o economie de scară, adică o țintă altfel dificil de atins pentru produsele moldovenești deoarece economia autohtonă este mică, Uniunea Vamală este fără îndoială atractivă producătorilor autohtoni. Destinația UV este și mai accesibilă în termenul oportunității costului, în special pentru că în lipsa barierelor artificiale politice, accesul produselor autohtone pe piața mare a UV este relativ ușor în comparație cu accesul pe piața UE. În opinia producătorilor unicul risc pentru comerțul cu

6 A se vedea “Quo Vadis Moldova: Integrare Europeană, Integrare Euroasiatică, sau Status Quo?” de Expert Group, sau “Proiectul CSI - Anatomia Unui Eșec” de IDIS “Viitorul”, printre multe altele. Aceste cercetări abordează aspecte economice și politice, și își au meritul său prin evidențierea unor factori importanți ai fenomenului integrării regionale, chiar dacă nu au spațiu și scop de a adresa alți factori. Cercetare prezentă se oferă pentru a complementa analiza subiectului complex al integrării regionale pentru Republica Moldova pe piața de idei autohtonă, prezentând spre atenție aspectele ignorate ale influenței economiei politice.

UV este inabilitatea guvernanților de a negocia cu conducerea Federației Ruse, adică este un risc relativ maleabil. În contrast, riscul ce ține de extinderea comercială în piața UE este mai puțin dependentă de efortul producătorului autohton. Chiar dacă acesta găsește resursele necesare pentru a se conforma cerințelor tehnice pentru produsele exportate pe piața UE, produsul urmează să se confrunte cu bariera unei încrederi slabe a consumatorului local către produsele moldovenești. Evident, textul acesta nu înseamnă un suport pentru UV sau EU, ci doar o examinare a percepțiilor producătorilor autohtoni, dar și a unor bariere și costuri obiective în calea extinderii produselor locale pe piețele străine.

Drept rezultat, producătorul autohton selectează opțiunea care pare mai puțin riscantă și promite venit imediat pe termen scurt. Producătorii mai mici și cei care percep riscuri semnificative în viitorul apropiat, tind să se simtă în domeniul pierderilor și au tendința naturală de ași minimiza costurile, adică selectând opțiuni mai puțin riscante. Este o explicație din care motiv mulți producători autohtoni continuă să se orienteze spre piața rusă și să penalizeze politic guvernanții care, în viziunea lor, creează obstacole spre această piață. Aici trebuie de evidențiat că percepția riscului este individuală, și piața UV este privită ca având risc redus din motivul că soluția în acest caz pare mai ușoară și mai înțeleasă pentru producători decât soluția pentru riscurile orientării pe piața UE.

Anterior am oferit o descriere a factorilor, care ar crea o aură de atractivitate în folosul UV în calitatea sa de AIP, dacă de comparat cu UE. Aceste avantaje par destul de obiective în contextul condițiilor economice în care se află o parte considerabilă a producătorii autohtoni. Un următor pas logic ar fi examinarea consecințelor acestei realități la care insist. Atât din motivul nivelului de încredere, riscului perceput scăzut, și costurilor de oportunitate reduse, opțiunea UV de fapt reduce atractivitatea altor opțiuni cum ar fi EU, preîntâmpinând sau reducând eforturile producătorilor autohtoni de a se orienta spre piața UE. Cu alte cuvinte, volumul de activitate comercial-economică generat de producătorii autohtoni este finit, și oricare volum de comerț intenționat pentru piața UV, nu va fi direcționat spre piața UE. Drept rezultat se creează un set de conexiuni sociale cu actori din zona UV și nu UE, consolidându-se cooperarea regională cu estul și nu cu vestul. Iar pe platforma economică se construiește și cea politică - astfel cetățenii cointeresați în comerțul cu UV vor

vota politic pentru inițiativele care le va permite menținerea fluxului comercial, fapt care include votul contra UE. Deci rezultatul integrării Republicii Moldova în UV, va duce lent dar inevitabil la slăbirea popularității ideii integrării cu UE în Moldova, pentru că suntem la etapa de evoluție socială când necesitățile economice pe termen scurt ghidează opțiunea politică⁷. Concluzia este că opțiunile UV și UE sunt mutual exclusive, cel puțin în manifestările politice ale antreprenorilor locali, atât timp cât există competiție politică dură între Uniunea Europeană și Federația Rusă. Adică, situația se va păstra pe parcursul unei perioade îndelungate de timp.

Există un șir de alte consecințe ale Uniunii Vamale. De exemplu, este foarte probabilă că integrarea în UV va duce la discriminarea producătorilor din afara acestui AIP (Gunter 1989, Hirschman 1981), adică UE. Se va reduce dependența economică de unii actori, și se va consolida dependența față de alții. În contextul acestor transformări e util să menționăm consolidarea protecționismului economic, care deja este o problemă cu care se confruntă Moldova. Exacerbarea acestuia va duce la instituirea unor interese înguste a producătorilor și importatorilor, în condițiile în care e mult probabil să sufere consumatorul, adică cetățeanul de rând.

Plus la asta, aranjamentele cu UV dar și inerția politică cauzată în Moldova, urmează să descurajeze realizarea reformelor economice și politice în Moldova. Un motiv esențial ar fi că va lipsi presiunea pentru conducerea acestora. O altă explicație ține de difuziunea instituțională, care în condițiile integrării regionale cu UV și a efectelor homofiliei sociale urmează să se manifeste prin transmiterea acelor soluții de politică publică și legi practicate/preferate în Federația Rusă către partenerii din UV. Cercetările pe regionalismul politic și economic tind să suporte evaluarea de mai sus, inclusiv concluzia efectului AIP asupra creșterii schimbului comercial-economic și consecințelor politice ale acestuia (Mansfield și Milner, 1999).

O altă consecință așteptată a extinderii politice a UV în Republica Moldova este exacerbarea corupției printre funcționarii autohtoni de rang înalt. Datorită mecanismului difuziunii instituționale deja menționat, practicile din zonele UV vor fi

7 Pentru clarificare a se vedea Maslow (1943), care indică că necesitățile umane au o ordine preferențială, cu cele de bază cum sunt asigurarea lipsurilor de trai imediate (economice) fiind mai superioare celor care au o urgență existențială comparativ redusă. Idei similare sunt exploatate de Inglehart și Welzel (2005).

transferate și în Moldova, unde deja este un mediu favorabil proliferării lor. Aceste practici au atins nivelul de cultură politică în țările membre ale UV, în special practica de stoarcere a rentelor de către elitele politice. Realizarea UV în Moldova se va conforma acestor practici, pentru că există interesul din partea Rusiei de a face lobby printre elitele autohtone să consolideze integrarea Moldovei în inițiativele politice și economice conduse de Rusia. Generarea rentelor în urma suportării politicilor favorabile UV și actorilor străini în spatele ei, va crea grupuri de interese influente în Moldova, datorită cărora va deveni dificilă reorientarea Moldovei în viitor spre alte inițiative regionale.

Drept rezultat, vor fi remodelate preferințele politice ale audienței publice, ceea ce nu va ezita să influențeze rezultatele electorale în țară. Reieșind din rezultatele ultimilor alegeri din noiembrie 2014, putem estima că preferințele pentru UV și UE sunt distribuite estimativ egal printre populația politic activă⁸. Adică, integrarea în UV urmează să ducă la transformări cardinale în percepțiile politice ale alegătorilor în cel mai scurt timp, conducând la o superioritate considerabilă a forțelor pro-ruse în Moldova deja către următorul scrutin. Nu în ultimul rând aceasta va avea loc datorită omogenizării spațiului mass-media, care este mult probabilă în cazul integrării în UV. Însă este în special alarmant că după acest revers autoritar estimat, va fi considerabil mai dificil de revenit din nou la un sistem democratic. După integrarea în UV și în urma difuziunii ulterioare a instituțiilor autoritare din spațiul UV către Moldova, vor fi consolidate practici manipulative electorale pentru a menține la putere forțe politice pro-ruse.

Este evident, că în aceste condiții se vor acutiza curente tendințe pentru distribuirea de către grupurile de interese la putere a bunurilor private către rețele de susținători politici formali și informali. În așa situație se reduce eficacitatea sistemului de guvernare, și se consolidează un mecanism de justiție selectivă, care duce la eroziunea statului de drept⁹. În ansamblu, răspândirea practicii de generare a rentelor de către guvernanți

8 Barometrul de opinie publică (noiembrie 2014) indică o simpatie agregată mai înaltă pentru UV (47% pentru, 29% contra) decât pentru UE (44% pentru și 35% contra) - http://www.ipp.md/public/files/Barometru/Brosura_BOP_11.2014_prima_parte-r.pdf, accesat 5 ianuarie 2015. Alegerile parlamentare recente la fel suportă această tendință.

9 Mînzărari, Dumitru, "East or West - Moldova Wavers Between the EU and Russia," *Jane's Intelligence Review*, 8 octombrie 2014 (versiunea online).

și consolidarea pozițiilor UV în Moldova urmează să ducă la beneficierea extremă de către anumite grupuri de interese de pe urma situației, generând costuri politice și economice care vor fi suportate de populația neafiliată grupurilor date. Chiar dacă criticii ar dori să indice că deja sunt observabile astfel de tendințe în societatea moldovenească, extinderea UV în Republica Moldova va duce la exacerbarea considerabilă a acestora. În special, datorită faptului că se vor reduce efectele pârghiilor și mecanismelor de control instituționale și externe asupra clasei politice moldovenești.

Este evident că chiar și un sistem politic liberal-democratic, care sincer tinde să aplice politici economice eficiente, s-ar putea confrunta cu dificultăți în realizarea acestor politici și în gestionarea crizelor economice. Un sistem în care libertățile individuale sunt restrânse, egalitate în șanse e mult redusă, iar sistemul legal este selectiv în aplicare, are șanse mai mici de a realiza politici economice eficiente, orientate să promoveze binele cetățeanului pe larg. Astfel, difuziunea unei instituții¹⁰ regionale promovată de un stat autoritar e mult mai puțin probabil să ridice prosperitatea cetățeanului în Moldova, în comparație cu o instituție regională construită pe principii democratice. În expunerea de mai sus am oferit detalii care să explice această comparație.

V. Concluzii și clarificări

În timp ce guvernul Republicii Moldova a depus efort considerabil să explice mecanismul logic al beneficiilor ce urmează să fie obținute pe urma integrării în Uniunea Europeană, efectele integrării potențiale în Uniunea Vamală au fost trecute cu privirea. Acest fapt face argumentele favorabile apropierei de UE mai slabe, pentru că nu este oferită comparația și contrastarea cu opțiunea alternativă. De exemplu, unii oponenți mi-ar putea indica că integrarea în UV urmează să genereze riscuri în sens de embargouri și presiuni economice - acestea însă au fost impuse Moldovei anume din motivul că a evitat integrarea în UV. La fel, în condițiile confruntării între UE și Rusia, Moldova urmează să sufere aceste embargouri chiar fiind integrată în UE. Deci argumentele pro și contra UE/UV ar putea fi nuanțate și consolidate înțelegând mai bine mecanismele de integrare comercial-economică a acestor aranjamente regionale.

¹⁰ Aici prin "instituție" se are în vedere un set de reguli și norme, formale sau informale, care ghidează comportamentul actorilor politici și sunt acceptate pe larg (reguli de joc).

În cadrul examinării subiectului am ajuns la un sir de concluzii. Mai întâi de toate s-a observat că există un risc înalt de a genera un revers al dezvoltărilor democratice în Moldova pe urma integrării în UV și consolidarea unui sistem autoritar. Drept o consecință logică urmează să fie redusă libertatea presei, căci se va omogeniza spațiul politic și deci și cel informativ. Un alt potențial rezultat este că va spori atractivitatea generării rentelor din funcțiile publice, în detrimentul intereselor politice și prosperității unui mare segment al populației.

În contrast, un rezultat pozitiv al integrării în UV este că urmează să ofere un acces mai ușor și mai masiv la oportunitățile unei economii de scară, și ulterior ar ridica numărul antreprenorilor în Moldova. Consecutiv, s-ar mări și volumul de comerț extern, care urmează să contribuie la prosperitatea cetățeanului de rând, chiar dacă în randament redus. Mai simplu, datorită simplității comerțului cu UV și pieței enorme de desfacere ce o oferă, se așteaptă atât creșterea numărului de persoane interesate să valorifice aceste oportunități, cât și mărirea volumului de comerț extern al Moldovei.

Din nefericire, accesul la comerț bazat pe servicii simple va reduce interesul antreprenorilor moldoveni să investească în calitatea și caracterul mai sofisticat al produselor și serviciilor sale. Faptul dat le va limita opțiunile de interacțiune economică, excluzându-i de pe piața UE, prevenind diversificarea acestora, și consolidând dependența lor față de voința conducerii politice de la Moscova. Un alt aspect al acestei probleme este și creșterea dependenței economice a elitei politice autohtone față de Rusia, pentru că elitelor li se vor oferi preferințe pentru conducerea afacerilor în spațiul UV. Iar acest fapt urmează să afecteze suveranitatea și securitatea Republicii Moldova.

Integrarea în UV la fel va spori măsurile protecționiste contra produselor și serviciilor din exterior, inclusiv UE. Aceasta nu doar că va afecta clima economică în țară, dar și va lovi în interesele consumatorilor, căci producătorii și exportatorii autohtoni dar și cei din UV vor avea posibilități mai mari de a dicta prețurile. Adițional, extinderea UV în Moldova va limita libertatea conducerii ei politice de a promova liber, fără interferențe din partea UV, politicile sale externe incluzând cooperarea cu alte organizații și actori internaționali.

Dinamica și calitatea reformelor economice în Moldova urmează la fel să fie afectate, pentru că vor

fi lichidate atât presiunile din partea occidentului pentru conducerea reformelor, cât și interesul elitelor autohtone de a le conduce. Aceste schimbări urmează să vină datorită faptului că integrarea cu UV va reduce dependența Moldovei de UE și alți actori internaționali din vest. Considerând că modelul occidental generează mai multă prosperitate pentru cetățeanul de rând, devierea de la el ar ridica riscul de discriminare economică a populației pe larg.

La fel trebuie notat, că în cazul în care sistemul politic în Rusia și în alte state-membre a UV ar deveni democratic, atunci Moldovei i-ar fi mult mai favorabil să se integreze în UV. Nu doar că în acest caz nu ar fi existat confruntări politice între UV și UE, dar ce este la fel foarte important e că acest lucru ar contribui la creșterea rapidă a volumului de comerț extern al Moldovei și ar deschide oportunități rapide și ușoare pentru un număr mai mare de antreprenori autohtoni. În contrast, examinând cazul integrării în UE, datorită restricțiilor mai mari față de calitatea exportului, și costurilor necesare la etapele inițiale a investițiilor, numărul antreprenorilor care și-ar putea rapid mări prosperitatea ar fi mai mic. Prin alte cuvinte, este necesar de mai mult efort și investiții inițiale pentru a-și asigura un nivel minim dorit de prosperitate de pe urma comerțului cu UE în comparație cu cazul comerțului cu UV. Acest fapt se datorează condițiilor reale în economia Moldovei inclusiv factorilor de producție¹¹ dominanți, datorită cărora condiții antreprenorilor mici și medii le este mai puțin dificil și costisitor să exporte în zona UV în comparație cu UE. Plus la toate, după cum deja s-a menționat, există și alte motive care fac opțiunea UV atractivă, incluzând comunicarea mai eficientă datorită aspectelor lingvistice și culturale, acceptarea mai ușoară a produselor moldovenești pe piața UV, dar și infrastructura de comerț deja existentă, inclusiv consolidată pe baza moștenirii sovietice. Deci, în scenariul când zona UV ar fi fost democratică, strategia optimală pentru Moldova ar fi să se integreze în UV la etapa inițială, pentru a spori volumul de comerț extern și numărul de antreprenori. Pe măsură ce business-ul mic și mijlociu în Moldova s-ar consolida și ar începe a acumula capital suficient pentru concurență egală

11 Factorii clasici de producție în teoria economică sunt: pământul (natura), munca și capitalul. Literatura de specialitate mai propune și alți factori, printre care antreprenoriatul. Nivelul de dezvoltare a acestora factori comparativ cu potențialii parteneri de comerț, este indicator privind așteptatele beneficii în urma interacțiunii economice.

și investiții¹², ar fi util ca acesta să înceapă să se reorienteze lent spre piața UE, unde ar putea genera câștiguri mai mari, chiar dacă ar dura mai mult timp.

Paragraful anterior nu tinde să indice că Moldova trebuie să se integreze în Uniunea Vamală, care ar fi o interpretare foarte greșită a acestui studiu. De fapt, acest studiu este un exercițiu de predicție, examinând *potențialele* repercusiuni ale integrării Republicii Moldova în UV, în dependență de realizarea unor condiții. La începutul acestei secțiuni am bazat concluzia pe condiția că statele-membre ale UV să fie democratice, ceea ce indică că în lipsa realizării acesteia, concluzia nu mai menține forma curentă. Motivul acestei condiții este că ea reduce acel bagaj de instituții nefavorabile dezvoltării democratice a Moldovei, și care ar fi importat în cazul extinderii UV în țara noastră.

Din motivul că statele UV totuși nu sunt democratice, riscurile aderării la UV sunt prea mari pentru a putea fi acceptate, în lipsa creării unui mecanism ce ar diminua efectele instituțiilor autoritare ale organizației. Un exemplu relevant în acest context este mecanismul de luare a deciziilor în cadrul aranjamentului regional UV în comparație cu cel al UE. Principiile democratice ale țărilor membre ale UE se răspândesc și asupra mecanismului instituțional de luare a deciziilor, care deseori ia forma votului majoritar, dar în special în formă de consens. Astfel, mărimea țării și a influenței internaționale individuale contează mai puțin într-un cadru instituțional democratic, unde fiecare stat are un vot, iar concesiile pot fi "vândute" cu asigurarea interesului național în negocierile din culoare. Într-un sistem instituțional în care statele membre sunt autoritare (după cum este UV), se va crea o relație pronunțat asimetrică, în care țările mai mici vor fi dependente de cele mai mari, și de facto se vor transforma în sateliții politici ai ultimelor. Mai mult ca atât, din motivul că mecanismele declarate de luare a deciziilor în cadrul UV nu vor funcționa în realitate, interesele naționale ale Moldovei vor fi deseori sacrificate pentru a asigura interesele private ale grupurilor de interese autohtone care vor

12 Se are în vedere tranziția businessului autohton din zona percepută de pierderi în cea a câștigurilor. Aceasta are loc când se reduce riscul investițiilor legate de comerț - volumul potențialelor pierderi devine mai mic în comparație cu capitalul existent. Când există riscul pierderii a 1% din capitalul total în urma unei investiții, acesta evident este mai atractiv ca opțiunea pierderii a 20% din capitalul total, chiar dacă investiția din al doilea caz promite câștig mai ridicat în valoare absolută.

beneficia de participarea la UV.

La fel, este necesar ca cititorul să înțeleagă parametrii metrici, care au ghidat această analiză. Parametrul principal ales a fost prosperitatea cetățenilor. Teoria și practica economică indică că creșterea nivelului de comerț exterior generează valori adiționale, care după cum ne sugerează teoria selectoratului, urmează să fie distribuite printre populație. Distribuția are loc indiferent de natura sistemului politic. Unica diferență este că un sistem democratic distribuie mai multe bunuri publice, ceea ce duce la o creștere mai mare a prosperității cetățeanului de rând în comparație cu un sistem autocratic. Însă ea crește și în statele autocratice, prin ridicarea calității infrastructurii, serviciilor sociale, oportunităților pentru partea selectoratului în afara coaliției de victorie, etc.

Concluziile oferite nu argumentează pentru oscilarea între opțiunile UV și UE. În schimb ele sugerează că în condițiile în care am putea insula sistemul politic de efectele autoritare nocive ale Rusiei, capacitatea economică a Moldovei ar putea fi dezvoltată în etape și selectiv: antreprenorii cu factori de producție care nu pot concura în UE ar putea privi opțiunea UV drept o perioadă intermediară de consolidare a competitivității sale, fără a fi nevoiți să dea faliment. De exemplu, preferințele comerciale oferite de Rusia unor regiuni ale Moldovei, precum este Găgăuzia, sunt de fapt destul de benefice general pentru Moldova. În sens economic strategia, când industriile ce nu pot concura în UE folosesc interacțiunea în UV pentru a-și crește concurența, este o dinamică optimală celei în care UV este ignorată complet. Deja este sarcina elitelor politice să gândească și genereze politici publice care să realizeze aceste idei în măsura potrivită.

VI. Bibliografie

Acharya, Amitav, "How Ideas Spread: Whose Norms Matter? Norm Localization and Institutional Change in Asian Regionalism," *International Organization*, Vol.58, No.2 (aprilie 2004), pp.239-275

Brooks, Stephen, "The Globalization of Production and the Changing Benefits of Conquest," *Journal of Conflict Resolution*, Vol.43, No.5 (octombrie 1999), pp.647-670

Bueno de Mesquita, Bruce, A. Smith, R. Silversson, și J. Morrow, *The Logic of Political Survival*,

(Cambridge: MIT Press, 2005)

Centola, Damon, et all, "Homophily, Cultural Drift, and the Co-Evolution of Cultural Groups," *Journal of Conflict Resolution*, Vol.51, No.6 (decembrie 2007), pp.905-929

Gelman, Vladimir și Tomila Lankina, "Authoritarian versus Democratic Diffusions: Explaining Institutional Choices in Russia's Local Government," *Post-Soviet Affairs*, Vol.24, No.1 (2008), pp.40-62

George, Alexander și A. Bennett, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, (Cambridge: The MIT Press, 2004)

Gleditsch, Kristian Skrede și Michael Ward, "Diffusion and the International Context of Democratization," *International Organization*, Vol.60, No.4 (octombrie 2006), pp.911-933

Gowa, Joanne, și E. Mansfield, "Power Politics and International Trade," *American Political Science Review*, Vol.87, No.2 (iunie 1993), pp.408-420

Gunter, Franc R., "Customs Union Theory: Retrospect and Prospect," în *Economic Aspects of Regional Trading Arrangements*, editat de D. Greenaway, T. Hyclak, și R. Thornton, (New York: Harvester Wheatsheaf, 1989), pp. 1-30

Hirschman, Albert, *National Power and the Structure of Foreign Trade*, (Berkeley: University of California Press, [1945] 1980)

Hirschman, Albert, *Essays in Trespassing: Economics to Politics and Beyond*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1981)

Inglehart, Ronald, și Christian Welzel, *Modernization, Cultural Change, and Democracy*, (New York: Cambridge University Press, 2005)

Ivanenko, Vlad, "Rossiya: Gravitatziya i Integratziya," *Rossiya v Globalnoy Politike*, No.3 (iunie 2007), pp.

Katzenstein, Peter, "Regionalism in Comparative Perspective," *Cooperation and Conflict*, Vol.31, No.2 (iunie 1996), pp.123-159

Katzenstein, Peter (ed.), *Tamed Power: Germany in Europe* (Ithaca: Cornell University Press, 1997)

Mansfield Edward D. și H. Milner, "The New Wave of Regionalism," *International Organization*, Vol.53,

No.3 (vara 1999), pp. 589-627

March, James, și Johan Olsen, "The Institutional Dynamics of International Political Orders," *International Organization*, Vol.52, No.4 (septembrie 1998), pp.943-969

Morrow, James, R. Siverson și T. Tabares, "The Political Determinants of Political Trade: the Major Powers 1907-90," *American Political Science Review*, Vol.92, No.3 (septembrie 1998), pp.649-661

Maslow, Abraham, "A Theory of Human Motivation," *Psychological Review*, Vol. 50(4), 1943, pp. 370-396

Nye, Joseph, "Independence and Interdependence," *Foreign Policy*, No.2 (primăvara 1976), pp.130-161

Rohner, Dominic, M. Thoenig, și F. Zilibotti, "War Signals: A Theory of Trade, Trust, and Conflict," *Review of Economic Studies*, vol.80 (2013), pp. 1114-1147

Wilson, Andrew, *Virtual Politics: Faking Democracy in the Post-Soviet World*, (New Haven: Yale University Press, 2005)

Despre Autor

Dumitru Mînzărari este doctorand în științe politice la Universitatea Michigan-Ann Arbor, SUA, unde cercetează subiecte ce țin de studiile de securitate, dinamica politicii externe, regimuri în tranziție și analiza formală a proceselor sociale. Anterior a obținut diploma de Masterat în afaceri internaționale cu specializare pe politici de securitate de la Columbia University în New York, SUA, a fost cercetator la IDIS „Viitorul” și specialist principal pe cooperare internațională la Ministerul Apărării al Republicii Moldova.

*Această publicație este realizată de Asociația pentru Politica Externă cu suportul Fundației Est-Europene, din resursele acordate de Guvernul Suediei prin intermediul Agenției Suedeze pentru Dezvoltare și Cooperare Internațională (Sida) și Ministerul Afacerilor Externe al Danemarcei/DANIDA. Opiniile exprimate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Fundației Est-Europene, Guvernului Suediei, Sida sau al Ministerului Afacerilor Externe al Danemarcei/DANIDA.

Asociația pentru Politica Externă (APE) este o organizație non-guvernamentală activitatea căreia este dedicată susținerii procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană, promovării reformelor democratice și a soluționării politice a problemei transnistrene în contextual integrării europene a țării.

Asociația pentru Politica Externă (APE)
Str. Sciusev, 64, Chișinău, MD-2012
Republica Moldova
Tel.: +373 22 22.44.30; +373 22 21.09.86
Fax: +373 22 21.09.86
E-mail: office@ape.md
www.ape.md
www.europa.md